

Л. М. АБДАЛІЛА

ГЪЯКЪ АБГУВАЛ

На табасаранском языке.

АБГМАДНА ГЪЯМИД

Абгмад саб абхюдару идарайиъ лихурайи. Чав апурайи ляхнин думу рази дар гъапиш, му дюзди ебхудар. Мушваъ дугъаз чан абхюрихъди лихуз читинди вуйи, фицики абхюри Абгмаддихъди ляхнин кјул абгювалин, ляхин удукъувалин мумкивалариз рякъ улупудайи. Хъа, нагагъ ярда, лихурайидарин хъуркъуваларин натижйир ужудар гъахъиш, вари чан ччвурнахъра хъитйуйи.

Гъамци швнуб ражари Абгмадди жара ляхин абгуз чарйирра агури гъахъниин, амма уъмрин мушакъатваларнан, ляхнар агубра думукъан гъинди даин. Жарашвариъ туврайи зегъметнан маважибдик гъилигиган, мушваъ гизафди алабхъурайи. Хъа Абгмад шубур веледдинна хпирин гъайгъушнаъра духъну ккундийи. Дугъу абхюну бай Гъяснинди дамагъра апурйи шуйи, фицики бали заан абгювалар гъадагъбаъ ужудар натижйир улупурайи.

Гъамци чан кюлфет бадали йигъ-
 йишв зегъмет зигурайн Аьгмаддин
 уьмриъ, янаки ляхин апурайн ида-
 райиъ, цийи ужур дуэтра арайиз
 гъюру, ва мициб дюшюшну ужудар
 сьтарра арайиз хуз хъюгъру. Ляхнин
 цийи уртахъ дуэтраз Гъямид кIуйи, ва
 думу АьгмадIан жигъил, ва уьмрини
 разирра вуйи. Сарсарихъна хялижвди
 гъягъюри, кми-кмиди гъаржюрейин
 сюгъбатарра апури, кьюридра албагну
 шуи. Саб гафнинди, Аьгмаддихъ
 ужур дуст хьиршру. Гъямидризна хпи-
 риз кьор ришна ва кьор байра айи.
 Аьгмаддинна Гъямидрин хизанар
 кIваантIан албагу кюлфетар вуйи.

Гъамци ужудар дустарин албагува-
 лин сюгъбатарра йигълан йигъаз сифте
 ляхнарикан, хъасин уьмрин шартIар-
 вазифирикан хъуз хъюгъру. Дустарин
 диндихъна вуйи дигбар гъадмидар
 вуйишра, дурар сар тмунурихъан дин-
 дин тафавутвалари жара дапIнайи:
 Аьгмад мусурман вуйи, хъа дугъан
 дуст Гъямидри вахт вахтарик Таурат,
 Пайгъамбарин' Китаб, Забур, Уж'влин
 Хабар' урхури шуи, ва думу Иса Ме-

сигъдин` терефкарра вуйи. Гъямид чаз
йнгълан йнгъаз гъамкъан багахъди
аьгъювалини, Аьгъмад дугъахъна ужуди
лигуйи, гъаз гъапиш думу дустран
диндихънаси, Аьршлурин уьмрихънара,
къадарсуз аьхю гъюрматнининди
илтйикъуйи. Аьгъмаддин фикриз чан
дуст Гъямидрин, Аьршлурихъди` хусу-
си таниш`валарра кмиди ашул, ва Ме-
сигъдихъдира камдарди, аьлакъа а
къуру, хияларра гъюйи. Аьгъмад чавра
Месигъдихъ хъугънайи, амма жара
жюреининди. Дугъкан Къур`андиъ
Мар`ямдин бай Иса ву къури диб-
кйнайи. Дугъаз Месигъ Мар`ямдинур
вуйиъ аьгъяйи. Дугъу Аьршлурин
ихтиярнининди хайлин аьлааматнан
ляхнарра гъапйинийи, ва Дугъкан
Уж`влин Хабриъ дибикйнайиваликанра
аьгъяйи. Гъамци Аьгъмад, чаз Месигъ-
дин уьмрикан цйибтлан мялуматар
аьгъдрувалинна гъаври айи, ва дугъан
къваъ Аьршлурин Гъаьнайирикан`,
Къур`андиъра кмиди гизаф чъбулар
тувнайирикан, артухъ аьгъю дубхъну
ккунивалин аьшкъра адарди дайи.

Аьхирки, саб ражари Аьгьмаддин,
чан фагьмар-фикрарини аьшкъламиш
духьнайирин, чан дуст Гьямидрихьан
Месигьдикан гьерхуб фикриз гьюру.
Мишиб хиялну хайлин жара сюгьбата-
риз раякьярра ккивру¹.

¹ Месигь, къадим ягьуди чалнининди «кадет-
найир» ву. Кюгьне Израилиз паччагьвализ
къабул ашруган, дугькан кдатуи чим
(ягь). Исайин деврари халкъ Месигь гьюва-
лиз ккилигуи. Пайгьамбрарин Китабдин
аьлавайшинди, Месигь (Рягьимлу Паччагь ва
Хамурлур) Давуд Паччагьдин тухмарикан
буйир, ва халкъ дарваликкан кадагьну,
гьякьлу ва хачдинагьлийирин гьамми-
шанлугь Паччагьлугь дебкьур.

ГЪУРБАН ЧЧИЛ

- Узуз, Мар'ямдин бай вуи Исаиикан, кидибтава, - киваантиан ккун апуру Аьгмадди. - Узуз Дугъкан гизаф аьгю дубхьну ккундузуз.

Гьямидри, сифте фикир дапну, хьасин кпуру.

- Эгер увуз Месигь му дюн яиниз гьаз гьафир вуш аьгю апуз ккундуш, увуз гьурбанвалин мяна аьгяди ккунду.

- Гьурбан апувалин? Мид инди фу пуз ккундувуз? - гьерхру Аьгмадди.

Гьямидри жаваб тувру:

- Гьурбанвалин мяна Гьурбан - Айт (Ид-Аль-Атха) мисалпинди аьгю шулу. Увуз аьгюганси, Варгудукьру' Аллагьди пайгьамбар Ибрагьмдихьан чан бай гьурбан апуб тлалаб гьалпинийи. Хьа, эгер Аьршлури гьурбанвал руш'ватен гьисаб гьалпундаинш, Ибрагьмдин бализ фу шуи?

- Ибрагьмдин бай йиклуийи, - гьали Аьгмадди.

- Ари гьаму дюшюшнаъ гьурбан апувалин мянара а, - жаваб туву Гьямидри. - Фуж-вуш шлин-вуш ерина

йиклура. Бал'анди Аьршлури якъ гьурбан гьапну. Узура, аьжали ккагьнайир, Ибрагьимдин балин гьялнаъ аза, – Гьамдинди увуз фу пуз ккундувуз? – гьерху нач кадиси Аьгьмадди, Гьямидрин кьатГ и жавабназ ккилигури.

- Пак Каламдиъ, Уж'влин Хабриъ дибикна:

Гунгьиз жаза – аьжал, хьа Аьршлурын пешкеш – Иса Месигьдихьди, ихь Амурлурихьди, гьаргандин уьмур.(1)

Ииз гунгьариз жаза аьжал вуйинан, узкан гунагькар шулу.

Мумкин ву, йигьан дьюйир аплурайн узу, Аьршлурын Гаф' урхураинган, Дугьан икрамвалиъ айинган, узу таниш инсанариз марщирсера рякьюз. Амма Аьршлурихь узу гунагькар вуза. Саркьана, Аьршлурын улихь, кьанажагьлур' айк'ан? - гьерху Гьямидри.

- Ваъ! – гьапи Аьгьмадди. – Бегьем кьанажагь айир сар Аьршлурт'ан дар.

- Рякьюраринганси, Дугьан улихь ухьу вари гунагьк'ар ву, дарин? – гьерху Гьямидри.

- Ав, дугьридан, - гьапи Аьгьмадди.

- Гъаши вуйиған, узурә Ибрагъимдин
балин гъалнаъ аза – аъжалин хлиъ. Хъа
узук кайи гунгъар Аършлури гъурбан
апудайкӀан узу гунагъсуз апуз? –
гъерхру Гъямидри.

Агъмаддихъан жаваб тувуз дархън-
ган, Гъямидри давам апуру:

- Закаръйин бай Ягъъйин, сад вахта-
ри Месигъдихъди дуланмиш шулайири,
Думу сабпи ражари чаз гъаркыган,
гъамци гъапнийи:

**Магъа Аършлури Гъурбан Ччил,
варидюнъйин гунагъ Чанна
гъадабгъур! (2)**

Месигъ чав инсаниятдиэ ччил вуди
гъахъундар. Думу Аършлури Гъурбан
Ччил вуди гъахъну. Думу Аършлурихъан
гъафиру. Думу аършариан гъафиру.
Аършлури Рюгънинди Маръям гъами-
ла шулу ва дугъу бай апуру. Увуз
агъюганси, Дугъан ччвур Иса,
Маръямдин бай, Аършлури Гаф ва
Аършлури Рюгъ. Думу марщир вуйи.
Думу аършариан Аършлури Гъурбан
Ччилси гъафир ву. Аършлури улихъ
якъин ва марщци уьмурра хъапӀну, Ме-
сигъди Чав Гъурбан Ччил вуйивалтра

улупну. Думу сабанра «Ахю Аьрштур, хил алдабгьувал ккун аптураза» пуз мажбур гьахьир дайн, гьаз гьапиш Думу Аьрштурин марци Гьурбан Ччил вуйн. Хьа Думу, Аьрштурин Гьурбан Ччилси, Чаа гьурбанвализ духну, Чаина вари- дюн'яйин гунагь гьадабгьуз гьафир вуйн. Дугьу чан хушнинди Чан уьмур аьжалихь тувиган, гьамшира гьаьх- нийн. Амма Дугь'ин жан илибшнийн, ва аьршариз Чивирси гьурхнийн. Ва Думу сад йингьан му дюн'яйиз кьяляхь гьиди.

Ккебехьу Гьямидри, хьасин Аьгьмад- диз дилигну, ктуру:

- Узур гьациб гьялнаб аза, Иб- рагьимдин байси, аьжалин гьюкмикк. Гьаддиз лигну, марци Гьурбан Ччил Месигь, йиз гунгьарин гьурбан ву. Аьрштури му Ччилилантина ихь вари- дарин гунгьарилан хил алдабгьура, дапма женнет тувра. Месигьди Чаина инсаниятдин вари гунгьар гьадагьну, явдарра кади, Аьгьмад.

Хайлин вахтна Аьгьмад фикрарикк ккахьну, ккебехьну деьнийн. Саб арайилан дугьу гьапис:

- Эгер Месигьди Чанна вари-
дон'яин гунагъ гъадабгънуш, узу
дукну ккундар... Мициб дюшюшнаъ уз-
уз даималугъ уьмур азуз.

- Аьгьмад, - гъали Гъямидри, - гъисаб
апшин, яв бабкан гъахъи йингъ ву клури,
ва яв ракнарлик кучу Месигьди увуз
клура: «Аьгьмад, узу увуз пешкеш аплуз
кказа: дидиъ, яв гунгъарилан хил ал-
дабгъуб, даималугъ уьмур ва Аьршлу-
рихъди гъийин йингълантина хусуси гаф-
чал апуб а. Амма йиз сакъюдар текли-
фар айиз: яв гунгъар марщ хъуз, уву ту-
байиз хъадаркну ва хил алдабгъну
ккунду Узу увхъанди гъурбан гъалуб-
динди. Эгер, уву му пешкеш къабул
гъапиш, думу явуб ву, дархъиш – ваъ!»

Аьгьмадди чаз гъеобхъубдинн хай-
лин вахтна фикрар аплуру.

- Нагагъ ярда, уву, му аьжайиб мисал
ву клурашалва, - гъали Гъямидри. – Гъар
ражари, Аьршлурин гъуллугънаъ айири,
Аьршлурихъна вуийи рякъ Месигьдилан
ккелбгърайиб ву клуруган, му, чиви
гъахъи Мар'ямдин бай Исайи ихъ рак-
нарлик кучувалик гъисаб ву. Уж'влин
Хабриъ Дугъу Чав гъамци клура:

Магъа, Узу ракнарнихъ дийигъна-
за ва кучраза. Йиз сес гъебхъури узуз
раккира абщди, Узу дугъахъинди
учивдиза, ва узу дугъахъди ушв
гъибтдиза, хъа дугъу – Узухъди. (3)

Гъямидри давам апуру:

- Месигъдиз раккин абщувалси,
Дугъаз жвуван уьмриз теклиф апувал-
на, Дугъу жвувахъди уьлна сюгъбат пай
апувал – му Аьрштуру гьарсар касдик-
ан талаб апурайи Дугъан пешкеш
къабул апувалик гьисаб ву.

- Увуз аьгъаш, Гъямид, - гъапи Аьгъ-
мадди, - уву Месигъдикан ктибту вари
ихтилатну, узуз тьасир гъапну. Узуз
гъебхъубдикан фагъум-фикир апуз
ккундузуз. Жарасира кларза, узуз хъану
ражарин сюгъбатнаъ, артухъдиси хъана-
ра фукла аьгъю шлубдинра шаксуз
дарза.

АЪРШЛУРИН ГАФ

- Гъубшу ражари, уву, Мар'ямдин бай Исайикан ктибтиган, хайлинди фикрарикк кахънийзу, - ихтиятди ктуру Агъмадди. - Сифтена сифте Месигъдикан вуйи ихъ ихтилат ккебгъайиз, йиз суалариз жавабар деерхъну ккундийзуз.

Агъмадди ихтиятдиси ккебгъру:

- Увуз агъюганси, учу, мусурмнар, аършарин китабарин хъугъ вал алидар вуча: Таурат (Мусайин Хъубкалам), Забур (Давудрин мяълийир), Инжил (Исайикан Уж'алин Хабар) ва Пак Къур'ан. Му китабарин агъювалар гъадагъураинган, Къур'ан ктарди, имбунудар вари, жугътарина хачдинагълийири хъугъуз даршлу, гъакъна кучлал гъидикъну, зат гъаври даршлу гъалнахъна гъахнийи ктуру, гъеебхънийзуз. Уву хъугъраин Пак Каламра (мягъярраф), гъакъна кучлал илбицнайиб ву, ктура.

- Хъа увхъан, фицдаркла мисаларинди нуз шулнухъан? - гъерхру Гъямидри.

Фикрарикк ккахъу Аьгмад, чаз му саягъ суалариз жавабар сабанра дерехъубдин, гъаври шулу.

Гъямидри давам аплуру:

- Йипава, уву клурайн хъугъуз даршлу дигиш валар фици арайиз хуз гъахьидар вуин?

- Хабарра адарзуз. Му жюрейин суалариз узуз сабанра сарира гъакьи жавабар тувундарзуз.

Хайлин манзилилан Гъямидри гьерхру:

- Хъа увхъан фуж вуш сар, Къур'ан гъалатI ву пуз шлур, яв фикриз хузкъан шулнухъан?

- Астафируллагы! Хил алдабгъа, жан Аллагы! - чигъ аплуру Аьгмадди. - Му зат шлу ляхин дар. Динагълийири мициб фикир аиндарихъди сарихъдира Къур'андихъинди гъархузкъан гъидритур.

Гъямидри жаваб тувру:

- Хъа гъаз уву учу, гъакьалу динагълийир, Тауратдихъна, Пайгъамбарин Китабдихъна, Забурихъна, Уж'влин Хабрихъна, Пак Каламдихъна, жараси илтIикIура клури, фикир аплурава? Узу

завна жил гъабхи Аьршлурихъ хьугъраза, Вараьгъюрехъ ва Вариудукърурихъ. Дугъу инсанариз Чан Гаф тувувалси, Думу Гаф уьхъювализра, Чаз гьюкум айивал тасдикъ дапна.

Гъямид, дикъатлуди Аьгъмаддихъинди дилигну, дугъхан хъанара гьерхру:

- Фу вуш аьгъайвуз, Аьгъмад, - гъапи Гъяйдру, - Марци Калам - му сюгъюрнан китаб ву; 1400 инсандин арайгъ бикъури гъахъну! Дидик кахъраин Таурат (Мусайин Хьубкитаб), Забур (Давудрин Мяълиир), Инжил (Исайинкан Уж'влин Хабар) ва Аьршлурин пайгъамбрари гъидикъу хайлин жара китабар. Таурат, Пайгъамбрарин Китабна Забур, Месигъ бабкан хъайиз вуида-ру, хъа Уж'влин Хабар, Месигъ - дюн'яйихъ хьиршхъанмина. Пак Калам шубуб чалнинди гъибикъуб ву.

- Фицдар? - гъевеслуди гьерху Аьгъмадди.

- Къадим жугъудна, аьрам ва грек чаларинди, - жаваб туву Гъямидри. - Му Гаф рубкъбаз Аьрифлури хайлин инсанар жалб гъапниини: падишагъарна гьюкумдрар, габнарна балугъчир. Пак

Калам – му Аьршлурун халис аьла-
мат ву, гъаз гъапиш, биклурайн вахтнан ман-
зилназ ва биклури гъахьи инсанарин
къадарназ дилигди, вари китаб саб клал-
бий ибтубсиб гъабхьну. Ккебгьну ккуду-
бклайизкъан Марци Каламдин саб мяна
ву, Аьгмад. Мянара - Месигь.

- Гъадивай вари 1400 йисандин
арайигь Аьршлури сар Месигьдикан клу-
ри гъахьнийин? – мюгьталди гьерхру
Аьгмадди.

- Аьгмад, - Гъяйдрак инчи кубчлвру, -
Аьршлури Месигьдикан тарихарианми-
на тап гъийизкъан клура.

- Мициб ляхин шлуб вуйин? – гьерх-
ру русвагь духьнайин Аьгмадди.

- Икибаштан, Аьршлурихьан
даршлуб, удудукьруб адар, - жаваб ту-
вру Гъямидри. – Мидканра ухьу хьану
ражари гаф-чал эплархьа.

- Ужуин, узу кклингури гъуздица, -
гъапи Аьгмадди.

АЬШЛУРИН ГЪУРБАН

- Пак Каламдиъ, Месиъ фици вараган кѳулинур шулаш, йипава? – гьерхру Аьгмадди.

- Яв кѳванн илмиш, Месиъдикан ухъу ктибтурайиган, Дугъкан ухъу, Аьршлурун Гъурбан Ччилканси кѳури гъахъундайин? – гьерхру Гъямидри.

- Ав, йиз кѳваълан гъубшундариз, - гъапи Аьгмадди.

- Аьршлури, гъурбанваликан аьсрарианмина ктибтури гъахънийи, тап Мар'ямдин бай Иса хъайизкъан, - гъапи Гъямидри.

- Гъамдинди фу пуз ккундувуз? – гьерхру Аьгмадди.

- Гъябилна Аьбилн заманйири жилин швнур инсан алди гъахънийи?

Аьгмадди мюгъгалди жаваб тувру:

- Йикъур: Адамна дугъан хлпир Гъава, Гъябилна Аьбил.

- Анжагъ йикъур, - гъапи Гъямидри. - Ари гъадрарра кмиди, Аьршлуриз икрамвал гъурбанвалилан дапну ккунибдин, гъаври айи. Дурариз фици аьгъайи? – гьерхру Гъямидри ва жавабра тувру:

- Дурариз Аьрштур марцир ва пакур
вуйиб аьгьяйи, хьа инсан – гунагькар, ва
дугьу чан гунгьар марцц алуз, гьурбан-
валра дапну ккундийи.

Пайгьамбарар вуйи Нюгь, Ибрагьим,
Муса, Давуд ва Месигьдин вари
гьяйнайидар Аьрштурин икрамвалитъ
гьурбанваллантаина айидар вуйи. Гьаму
кьайдайинди узур, Аьрштуриз икрам-
валитъ айибдикан хабар айкьана, увуз?

- Уву гьамус зарафатар алурава, -
гьяпи Аьгьмадли. – Уву, базарин якъ
гьадабгьну, хьасин думу гьурбан алура-
дарваки, - инчи кадиси давам алуру.

- Узу Аьрштуриз Месигьдилан,
Аьрштурин Гьурбан Ччил вуйирилан,
думу гьурбан дапну, йиз гунгьар марцц
гьяпурилан, икрам алураза, - гьяпи
Гьямидри. – Уж' влих Хабритъ дибикна:

«Аьрифлур сар ву», сар ву арачира,
Аьрштуринна инсандин арайитъ айи,
му Инсан Иса Месигь ву. Дугьу вари
инсанарихъ Чав руш' ватси тувну, Думу
– Аьрштурин варидюн' яйин шагьадат-
нама ву, чан вахтна туву. (1)

Аьжагь сар Аьрштурна ва сар ара-
читан адар Дугьанна инсанарин арайитъ
– Месигь Иса, Чав варидарихъанди сабси,

явра гунгъар алдагъуз гъурбан гъапур,
Агъмад, Аьсрарианмина гъийин йигъаз-
къан, инсан Аьрштурин икрамвалнъ
гъурбанвалилантина а.

- Узу яв гъаври шулайиганси азу, ам-
ма узуз дикъатлуди ктибтнийиш, узу
бегъем гъаври шуйзу, - гъапи Агъмадди,
чаз гъапур ихтилатнакан фикрар аптури.

Гъямидри, гъапи гафариз фикир тув-
ну, ктуру:

- Аьрштури, аьсрарианмина гъурбан
аптурвалин метлебна мяна, иллагъки, Му-
са Пайгъамбарилантина (Тауратдиъ)
ачухъ аптури гъахъну. Къанундикан (Аль-
Шариъ), гунгъар ктахъузди гъурбан
аптурвалин метлебнакан, Каламдиъ
гъамцдар гафариан агъю шула:

Къанунди таллаб аптура, вари иф-
тинди марщ аптурвал, ва ифи кти-
дикъан гагъди, хил алдадабгъувал.

(2)

- Му гъурбанваликан вуин къанундин,
Мар'ямдин бай Исайихъди фициб аьла-
къа а? - гъерхру машгъулвалра кадиси
Агъмадди.

- Хъа гъамци, - гъапи Гъямидри. -
Гъурбанваликан вуин агъювалнихъди
сабси, пайгъамбрари Месиъдин аьян-

дарваликан хайлинди мялуматвалар рагъури гъахънийи. Пайгъамбарин аьндарваларин хабраринди гъацира, Месиъ му дюн`яйиз гъафиган, Дугъу Чав, ихъ гунгъар марцц аплузди гъурбанвализ хруваликанра клури, гъахънийи.

Гъямидри Пак Калам абщну, Аьгмаддиз улупуру.

- Магъа, лиг, Месиъ гъайиз 700 йис улихъна, фици Месиъдин гъурбанваликан Ишаягъ Пайгъамбри дибикинаш:

Дугъу Чаина гъадагънийи ихъ дарваларна ва ихъ иццрушнар. Ухъу фикир аплури гъахъунхъа: Аьрштуру Дугъан хусуси гунгъариз алабцлур ва Думу урччвур - гъаддиз Думу аьзабнаккра кка. Хъа Думу, ихъ гунгъарнан зийнар адахънайир, ихъ къанунсузваллан тикйир шулайир вуий; Дугъу чаз жаза гъадабгънийи, ухъуз дюн`я рубкъбан бадали, ва дугъан зийнаринди ухъу сагъ гъахъунхъу, Ухъу вари, марччарси, рякълан улдугунхъу, гъарур чан рякъюьди гъушунхъа, хъа Даималури ихъ гунгъарин жавабдарвал Дугъ`ин илипнийи. Дугъу, фукъан зулмиккна аьзиятнакк ккайишра, Чан ушкъан тlapлундайн. Ччилси, Чав

урккруб агъяйн, ва хъа ултлубкьураин марчеси ккебехънаин Дугъан, саб илра удубчлвундаин.

Аьндарвалин гафарин тьсир гъабхьн Аьгмадди тьжублуди гьерхру:

– Гъадивай гъаму Мар'ядин бай Иса хъайиз, гизаф аьсрар улихъна дибикнаиниб вуйин?

– Икибаштан, – гъапи Гъамидри, – Аьндарвал фикирнаьди, Месигъ Давуд Паччагъдин тухмиан вуйир духъну ккундийн. Месигъ хъайиз 1000 йис улихъна, Давудри, чан тухмарикан вуйн Месигъдин дариз зигуваликан, гъабкьюриси ктибтура. Увуз агъявуз, дариз зигувал му лап явшибси, тувраин жазаин аьзабнан къайдара вуйиб. Сациб вахтналан дариз гъизигдарин клурбар дигъбарин адахъуйн; мидихъди сабси дурар агъ алуз даршлу харгувалинра аьзияттакк шуйн. Забуриб дибикна:

Узу шидси гьургъунзу; вари клурбар гъадахъуйиз. Юкля клуруш, мулхиз илтлбклуб, мухригъ гъебцуйиз. Къуватра, хаххаси, гъебцуйиз, ва мелзра ушвинн гъванкк ккабсуйиз. Уву узу йикру рюкъдигъ итунва. Йиз душмнар, хуйирси, илтлшунзулан; хьлу

удутнаидарин гъварчну къялаъ
гъаъзу, хиларна ликариъ зиз ипуйиз.
Узхъан йиз вари кѳурбар ктухуз шул-
зухъан, хъа дурар узуз клигура, ва узук
кълхъра. Дурари чпигъ йиз палтарра
пай апѳура, йиз алабхъру палатдин
тпутра ипра. (4)

Давудрин вахтари дариз зигувалин му
жюре ишлетмиш апѳури гъахъундаршра,
дидкан шозди дибикѳна. Дариз зигувал
лап къанди арайиз гъафниѳи ва Иса Ме-
сигъдин вахтари римагълийири тажру-
байик кипниѳи.

– Уву гъамдинди, вари аъндарвалар
Мар'ямдин бай Исаяинди тамам
гъахъну, кѳурава? – Агъмаддиз агъю
апѳуз ккун шулу.

– Ав, хъа саб му ваъ, хайлин жара
аъндарваларра Месигъдинди бегъем
гъахъну, - жаваб туву Гъямидри. – Ме-
сигъди чавра швнубна сабан тасдикъ
гъапниѳи, Чав гъафиру Чан уьмур гунгъ-
арихъ тувуз. Дугъу чав Чакан гъамши
гъапну:

Инсанси` Гъаънайирра гъафир ву
Дугъахъ жарадар лихуз ваъ, хъа жара-
дарихъ Чав лихуз, ва Чан уьмур гиза-
фдарихъ руш ватси тувуз. (5)

– Аьгмад, гьамус рябкъюрануз, Аьрштурин гьурбанвалликан вуйи аьгьовал фици вари Пак Каламдиъ дибикнаш ва фици Месиъди тамам ашураш?

– Гьамид, – гьапи Аьгмадди, – узуз мидкан муганайиз сабанра гьеебхундайзуз. Фукъан вушра рази гьахьунза ва вахтра ккунду вари гьеебхьуб фикирназ гьадабгьуз. Нубатнан ражари ухьу рякъяйниз, мумкин ву артухь цийи суаларра хьуз.

– Буюр, узхьан гьаму Пак Китабра къабул апин, – гьапи Гьамидри. – Уж'влин Хабрилан хьюгь урхуз. Дидиъ Месиъдин уьмрикан ва Дугъан аьламанан дюшюшарикан ва аьгьоваларикан ктибтура.

– Къваантан чухсагьул, – гьапи Аьгмадди. – Узуз «Каламар айндарикан» дебхьнаизуз, амма чав Калам зат гьурхур дарза. Дугъриди гьапиш, Мар'ямдин бай Исаяин аьгьовалариканна аьламанарикан аьгью ашуз гьадмукъан гьялакди азаки².

² Исаяи Чав Чаз тувнайн чьвур (Инсан)

ГУНАГЪ

– Гьямид, – явашдиси ккебгъу Аьгмадди. – Ухъу аьхиримжи ражари ряхъбахъан, Месигъдикан, фици Дугъу Чан уьмур вари инсаниятдин гунгъарихъ тувнуш, хайлинди фикрар апурни гъахъунза. Амма, узуз аьгъю дубхъну ккунни саб шейъ а – гунагъ чав наьнан арайиз гъюрайиб ву? Гъаз вари инсанарин дидихъди читинвалар арайиз гъюра? Увхъан му гъялнакан ктибтуз шулнухъан? – гьерхру ижмишиаан Аьгмадди.

– Фикир вуйиз шулу, кпурни, – гъапи Гьямидри. – Чав гунагъ наьнан гъафиб вуш эвелихъна дуфну ккунду.

Тауратдиъ (Мусайин Хъубкитабдиъ) урхурахъа, дюн яна инсаният арайиз Гъахири инсан женнетдиъ итру. Женнетдиъ инсан сафди, Аьршлурра кванинди, гъяйбатлуди дуланмиш шулайи. Узуз аьгъюганси, фу-вуш саб гъациб гъабхъиган, женнетдин уьмур къяляхъ йивуру. Хъа фу гъабхънийклана, Аьгмад?

- Шейтлан дуфну, вари гъючлюбгъну,
- жаваб тувру дугъу.

- Гъякъ вува! - чигъ сесниинди кѳуру
Гъямидри. - Аьршлурѳи инсандѳхъди,
уж вална хъял аьгъю апѳру гъарлан
ѳимиш ипѳуб, гъадагъа далѳна, Дугъу
Адамдиз дупна:

«Багъдиъ ккунибсиб гъарлан
ѳимиш ипѳуз шулвухъан, саб
уж вална хъял аьгъю апѳру гъарлан
ктарди, гъаз гъапиш думу ѳигъан, уву
гъадму гъарин ѳимиш гъипѳубси,
ѳикѳурву». (1)

Аьршлурѳихъ хълебехъди думу гъар-
лан ѳимиш гъипѳу Адамдизна Гъавайиз,
битѳраз илтѳикѳу шейтѳни, къацлар
ѳивуру. Му дъошюшну вари инсаният
аьхирзамнарѳхъна хъаъру, ва гъадди-
хъанмина гунагъвал инсандѳн тувнайѳи
пай хъубинди, вари инсанарра гу-
нагъкрар шулу.

- Гъадивай, вари инсанарѳкан гу-
нагъкрар гъахънийѳин? - гъерхру
хътругъраѳи Аьгъмадди. - Миѳдѳихъди узу
рази дарза. Фиѳи варидарѳкан сабхилди
гунагъкрар гъахънийѳлан?

– Инсан чав, чав гыншу йимшисер
гъахъну, – гъапи Гъямидри. – Дугъкан
ужьвална хъял аьжайибди гъидикърур
шулу. Сар инсандихъан саб дакъикъайин
арайиъ саб ужуб дяхин аплуз удукъру-
ганси, гъаци дншлайи дугъан, кучли-
индина алчагъвалиинди, ва бегъемсуз
аьмаларниинди, багахълур масура тувуз
удукъуру. Инсан чав мумкин ву ккунир-
си, гъаигъударурра хъуз, ва мидихъди
сабси, ханвалина, жарар гъаспикк
ккадрувалина, хъюлуна, гъаясузвалина
ва хасиятнан жара гунагъкар лишнари
ацнаирра хъуз.

Уву дюзди гъаври гъахъиганси,
Аьгъмад, му месэла вари инсанариз
кайиб ву. Вари гъюкуматарни гунагъ-
карвалар шиб хъуз къанунар адагъура.
Амма варитан алчагъуб – инсан чав,
гунгъар гъадагъурайир, гунагъкар дар,
хъа дугъу гунгъар гъадагъура, чав гу-
нагъкар вуйиган, Эгер гъарсар инсандиъ
гунагъна хъял адабтру идара аниш.
Гъаци дарин, Аьгъмад? – гъерхру Гъя-
мидри, дикъатлуди дугъаз лигури.

– Дугъриди гъапиш, уву инсан ши-
киллу аплувал, гъакъикъатди барабар

ву, – гъапи Аьгмадди, – хъа мушвягъ шейтѳни гъапѳра?

– Гунгъар айивалилантина шейтѳнин чан гъюкум саринси, вари инсанятдинара аьхюб гъабхъну, – жаваб туьру Гъамидри. Адамдизна Гъавайиз къацѳ гъапѳури, гъира вари инсанар гунагъкарвалиь гъузуз, му жюрейинди алдатмиш апѳура, ва Аьршлурихъанна ухъу гунагъкарвалиинди тафаватлу шула. Гъаддиз, гъира кмиди гунагъкарвалиин али варидюн`я гъамциб гъялнаь а.

Аьршлурин къадарар гъайбатлудар ву, амма дявѳири, аьзабарина дургурайи уж`влин аьлакѳири, инсандихъди дюн`яйиз къадарсуз хъял хуз гъитра. Увуз гъамдинди Аьршлури ухъу му саягъ халкъ гъапѳундар, хъа му жюрейиндар ухъу Адамдин гунагъкарвалиинди гъахъунхъу, дарин? – гъерхру Аьгмадди.

– Икибаштѳан! – аьхю сеснинди кѳуру Гъамидри. – Инсандихъна гунагъ Адамдилантина гъафиб ву, гъамци дибикѳна:

Дюн`яйиз гунагъ сар инсандилан гъафиб ву, гунгъихъди – аьжалра, ва гъамци вуйиган, варидарикан гу-

нагькрар гьахьиган, вари аьжал хьайндарра гьахьну. (2)

Гунгын варитан чьуруб къанажагьлу ва рюгьлу аьжал гьабхьнийи.

- Къанажагьлуна рюгьлу аьжал? – гьерхру мюгьтал духьнайи Аьгьмадди. – Хьа рюгьлу аьжал ву фуш, йипава?

- Аьршлур инсандиз, йимиш гьипиш, «аьжали йикьурву», гьапинии. Гьакьлу Аьршлур чан Гафниин алир ву, гьадиз инсаниятдиз аьжалра къисмат гьабхьну. Думу йигьхьанмина гьарсар кас аьжаликкан ккадархьурадар. Хьа гунагькарур, рюгь жигьатнаанра йикьуру.

- Фици? – гьерхру Аьгьмадди.

- Гунагькарвали гьар гунагь кайир женнетдиан утюрккуз гьитнийи, - гьапи Гьамидри. – Аьршлурихьди ихтибарлу аьлакьиритъ айир, марци йишвариан утюрккиган, думу женнетдиан адахьнийи. Гьамци, Чиви ва Пак Аьршлурихьан гунагькар ярхла гьаплумитла, думу рюгьсузди йикьура. Гунгьина хьлу инсан Аьршлурихьан гьадауру. Хьа Аьршлур пакур ва марцир вуйиган, Дугьан гунгьихьди аьла-

кыйир адруган, ухъуз гъадниз Уърхрур (Манажи) лазим ву, ухъу вари гъапкъан гунгъарихъан жегъенемдигъ адрахъуз. Агъмад, ихъ вари гунгъар диклурайиваликан увуз агъяйин?

- Узуз дурар диклурайин кьор малайикдикан, гъарсар касдин къяляхъ хъайин, агъязуз.

- Аършлуриз ухъкан вари агъя, - давам аплуру Гъямидри. - Дугъаз ихъ гъарсарин ужубдиканна харжибдикан, гъарсаб гафнаканна фикрикан, ва гъарсаб гъаплу ниятканна кмиди хабар а. Вари гъамрарикан Аършлурихъ дибикана. Хъа, увуз, Гънямат Йигъан наанди яв терезарин гъаб гъибицнаш агъянуз?

- Ваъ, анжагъ Аършлуризтан агъдар, - явашдиси клуру Агъмадди.

- Аършлуририз уву ккунду, Агъмад. Киваинди гъибт, Аършлурин Гъурбан Ччил Исайин, Мар'ямдин бали. Чанна ихъ варидарин гунгъар гъадагъуб. Варибдилан хил алдабгъувал а, - гъапи саламатди Гъямидри.

Агъмад сациб арайинъ фикрарикк ккахъру, ва хъасин гъерхру:

- Эгер Месигъ гъадмукъан лайикълур вуш, гъаз Адамдизна Гъавайиз дугъкан деебхънадайти?

- Дурариз Месигъдикан хабар айти гъапиш, уву узухъ хъугъурна? - гьерхру Гъямидри.

- Ваъ, мишиб шлуб дар! - ягъалди кѳуру Агъмадди.

- Аърштур инсан ккунирси, дугъахъди гаф-чѳал аплузра ккунуру, - гъапи Гъямидри. - Гъаддиз, сифтейнан Дугъу Месигъдикан кѳури гъахъну, Адамна Гъава балайикк ккахъиган, дурариз Хамурлурикан, сад йигъан инсандихъна вуйи шейтѳини гъюкум гъубзидар кѳури, умуднан гафар гъапниѳи. Адамдизна Гъавайиз, Аърштури шейтѳиниз гъапиб гъеебхъниѳи:

Узу, явна дишагълийин арайиъси, яв тухмиъна дугъан Тухмиъра, душманвал ипдиза. Диди яв кѳулиз кар аплѳиди, хъа уву Дугъан швякъраз къацѳ аплѳидива. (3)

Вари Пак Калам вуйибси баяр адашдин ччвурнахъ - Ибрагъимдин бай, Якъубрин бай ва гъацѳира жарадар, хъа му дюшюшнаъ «дишагълийин тухмикан»

кѳура. Йингъарикан сад йингъан Фуж-вуш сар инсан гъиди адаш хъимдрурихъна, ва гъафирикан дишагълийиз бай хъиди. Му Бали инсандин али шейтѳнин гъюкум рабгъиди, ва битѳраз дюнмиш гъабхъи шейтѳни, «швякъраз» къацѳ дапѳну, Думу йикѳуз чарѳир агиди.

Гъамши гъякълуди дѳбикѳна Мар`ямдин бай Исайикан, Дугъу инсаниятдин гунгъар Чав гъурбан аплувалинди гъадагъиган.

- Гужалди ву! – гъапи Аьгъмадди. – Аьршлури, садпи инсанарилан хъюгъну, Месигъдикан аьгъовалар туври гъахъну! Му аьгъвалатди тасдикъ аплура, Пак Каламдин асас мяна Месигъ вуѳивал. Мушваъ фикрарикк ккахъуз ляхин а.

ИБРАГЪИМДИН БАЙ

- Узуз, уву Уж' влин Хабрикан фу фикир аплураш аьгью дубхьну ккундузуз, - гьапи Гьямидри, хьану ражари сарсариз гьаркьнган.

- Му, дугьридан аьлааматнан Китаб ву, - гьякьлу жаваб тувру Аьгьмадди. - Мидиз ухшаруб саб ражарира гьурхур дарза. Китабди гьадмукьан хьайи-хьайибси ва урхуз юкь гьюрутанси Месигьдикан вуьи аьлааматнан гьадисий-рикан, хьа Дугьан Дагьдин гьабхьн улхуб, янаки Дагьдин вяз' гьадмукьан гьайранвалинуб гьабхьну. Му аьгьювалариф бегьем ачухь вална деринвал а. Месигьди, душмнар ккун аплувалиндинна уттурккурайндарихь дюаь урхувалиндинди, муганайиз айи шей'рин кьайда «кьуллан ликрина», дигиш гьаплу.

Дугьан дюаьийикан вуьи аьгьювалар, муганайиз айидарик гьилигиган, тафавутлу шула. Му Китабди узуз аьхю тьсир гьаплунзуз, хьа суаларин кьадарра, уву тувру жавабарси, айибтан гизаф шулайиз.

- Уву узук гевес каправа, - гъаши
инчи кади Гъамидри, - диши вуш, яв
арайиз гъафи сабпи суалнахъан
хъюгъюрхъа.

- Уву кѳурубси ибши, - кѳуру Агъ-
мадди. - Гъан, гъаз Уж'влин Хабар
тухмарилан, Ибрагъимдиланна Давуд-
рилан ккебгъуб, тап гъадму Месигъдин-
накъан гъябгъюра?

Щиб фикир дапѳну, Гъамидри дишла
жаваб тувру:

- Кѳванн илминав, ухъу муганайиз
Пак Каламдикан саб кѳалбинуб, яна кке-
бгъну ккудубкѳайиз саб мянайинуб ву
кѳури, гъахъунхъа?

- Ав, кѳванн илмийиз, - гъаши Агъ-
мадди.

- Хъа фу мяна вуѳи?

- Месигъдикан, - кѳуру Агъмадди.

- Мянайикан вуѳи яв жавабназ аян-
дарвалихъди аьлакълуди, Месигъ Иб-
рагъимдин ва Давудрин тухмаринан
духъну ккундийи.

Агъмадди чаз гъеобхъубдиз фикир
тувну, хъасин кѳуру:

- Гъамци вуѳин? Хъа уву аьндарва-
ликан хъайи-хъайибси ктибтнийиш?

Саб арайиланси Гъямидри ктибгуз хъюгъру:

• Саб ражари, мисалназ, 4000 йис къяляхъна, Аьршлур Ибрагъимдихъна илтiнкiуру, гъамус Аьршлурин дуст (Халил Аллагъ) кiура. Аьршлури Ибрагъимдиз (думуган дугъаз Ибрам кiуйи) вари инсанятдиз баракар гаф тувнийи. Тауратднъ (Мусайин Хъубкитабднъ) урхурахъа:

Аьршлури Ибрамдиз гъапну: «Гъит яв ватан, яв багахълуийирна, яв абайин хал, ва гъарах жилиз, Узу увуз улупубдиз. Узу увкан адлу халкъ арайиз хурза, ва ягъурлувалихъ хъаурза; Узу яв ччвур машгъур апiурза ва уву ягъурлур шулва. Узу ягъурлуваликк увуз ужуб гаф кiурударра ккаурза, ва нянатдиккра ккаурза, уву нянатлу апiурайидар; ва увлантина жилин вари халкъариз ягъурлувал хъибди».

(1)

Аьршлури, хайлин йисари кюлфет ккебгъну веледар адруриз, дих гъапiну. Дугъу Ибрагъимдиз жил тувурза гъапну. Дугъу гъацира дугъкан халкъ арайиз хурза, ва дугъан ччвур адлубна

машгъуруб апурзара, гъапну. Вари тузкъан гафар Аършлури кјулиз адагъну, хъа варитан, илагъки Аършлури Ибрагъимдилантина вари тухмар бахтлу ягъурлуваликк ккаувал, асасубра гъабхъну. Му гафариъ Месигъдикан вуйи гаф, Ибрагъимдин бай духъну ккуниваликан, ва Дугълантина Аършлури вари дюн`яра ягъурлувалихъ хъауваликан, гардандиъ дибисна.

- Увуз Месигъдикан, вая жарарикан вушра, фици аьгъю шулавуз? - гьерхру Аьгъмадди.

- Таурат урхруган, гъаври шулу, - гъали Гъямидри. - Саб вахтналан Ибрагъимдиз кьур бай шулу: сар - хпир Сарайикан, Исках ччвур алпир, хъа тмунур - Сарайин лукIракан, Ажар; дугъ`ин Исмаил иливнийи. Аършлури Исмаил ягъурлувалихъ хъаънушра, дугъу Ибрагъимдиз Исхак бабкан хъайиз ачухъди дупнайи, ва Месигъдикан вуйи гаф Исхакдилантина тамам шулу:

Аършлури гъапну: «Яв хпир Сарайи увкан бай апиди, ва дугъ`ин Исхак иливидива («думу аьлхъюра»). Узу дугъахъди йикърар йитIдиза Йиз

пак разивал даимлу Разивалси
чахан гюзимбу тухмариз хуз. Ха
Исмаликан вуйиб, Узуз геебхунз-
уз: Узу думу якьинди ягурлувалихъ
хъаурза, Узу думу артмишлур апурза
ва ухди аргъаж хъузра гьитурза.
Дугъкан йицикьюр гьокумдрин адаш
хьиди, ва Узу дугълан машгур халкъ
ккьегъдиза. Амма Йиз пак йикьрар
Узу Исхакдихъди йитидиза, Сарраин
думу гъадму вахтназ хъайисан хиди».
(2)

- Ав, Аьршлури ягурлувалихъ хъау
Исмаликан аьрабарин аьхюаба гъахъну,
- гъаши Аьгъмадди. - Ха, учуз мусурм-
нариз аьгъачуз, Аьршлури Чан чар-
хачирина пайгъамбар, Исхакдин
тухмариканра гъауваликан.

Гъямидри давам апуру:

- Исхакдиз Есавна Якъуб кпуру кьюр
бай ади гъахъну. Аьршлури ачухъди
гъапнийи, Месиъ Якъубрин тухмарикан
шлуваликан, ва Дугъу Якъубриз
нивкфукди гъапнийи:

«Узу - Гьаргандинур», яв адаш Иб-
рагъимдинна Исхакдин Аллагъ;
гъамусяаьт уву дахънайи жил Узу

увузра ва яв тухмаризра тувурза. Яв тухмарин кьадар жилин рутси аьхюб хьибди, ва уву ригъ алабхьруна гьудубчIвру, кьнблана кафари терефаризди гьачIарккидиву. Жилин аликьан халкьариз увланна яв тухмарилан ягьурлувал хьибди.» (3)

- Аьлаамат дархьира гьузудар, Аьрштур Якьубрихьна илтIикIиган, Дугьу Ибрагьимдихьди вуин сифтейин гаф тувувал айибси текрар гьапIну, - гьапи Аьгьмадди.

- Дугьриди гьапиш, мушваъ гьабгьюрайи сюгьбат наслариан наслариз вуин гаф тувуваликан вуин, - жаваб тувру Гьамидри. - Хьа увуз рябкьюрайи ганси, Аьгьмад, Аьршлуриз Якьубрин наслилантина жилин аликьан халкьариз ягьурлувал тувувалин ният айи.

- Гьамус, Пак Каламдин асас мяна хьанара Месигъ шлувалин гьаври шулазу, - Аьгьмадди инчI ккадапIуру.

- Гьакъ зува, - тасдикъ апIуру Гьамидри. - Гьамци, Израилин бицIидаригъ гизаф кюлфетар гьайи. Суал гьамдиъ акн, Месигъ фу хизандианна тухмиан гьюдучIвруш Аьршлури аьгью

гъапийин? Аьршлури, Паччагъ Давуд
гъядягну, дугъаз гаф тувру. Аьршлури
зьяндарвалариан, Месиъ Давудрин
тухмиан вуйивал, рябкъюра. Пайгъам-
бар Ишаягъди, Давудрихъан къюдварж
йис къяляхъна дуланмиш гъахъри,
Есейин тухум аддабтлу гъарихъ ттеври
гъахъну. Есей Давудрин адаш вуйи.
Гъаму хизандиан, клуьин Ишаягъди,
удучъиди Гъашир, шилъин Аьршлури
Рюгъ дийибгъуруш.

Дугъу джонъ йин гъаравлиъ айндариз
гъякъна нягъякъ хиди, Дугъу Пач-
чагълугъвал дивди, женнетдиз барабар
вуйи, ва варидариз му паччагълугъдиъ
Аьршлурикан аьгю хьибди. Ишаягъди
биклура:

Ва Есейин ччивраан Тур удуб-
чъиди, ччиварикан Евледъ хьиди.
Дугъъин Гъаргандинури Рюгъ дийиб-
гъиди... Гъякъниинди гъапиш, Дугъу
касибарин силис гъабхиди, жилин
касибарин ляхнар гъякълуди гъял
апиди... Гъадму йигъан Есейин
Ччивракан халкъариз пайдагъ хьибди;
Дугъахъна халкъар уч хьиди, ва

Дугъан фаракъат йишв авазнануб хьибди.(4)

- Лигидихъа, узу дншди гъаври гъахънуш, - гъапи Аьгъмадди. - Дици вуш, Аьршлури Месигъ, Ибрагъимдин, Исхақдин, Якъубринна Давудрин тухум вуйивалин аьгъювал тувну.

- Гъелбет, гъамци ву! - гъапи Гъамидри инчI кади. - Ухъу, Уж'влин Хабар урхурайиган, рябкъюрахъуз, Месигъ аьндарваларихъди аьлакъа ади бабкан гъахъну, Гъадлиз Инжил тухмарилан ккебгъра, Месигъ Ибрагъимдинна Давудрин насил ву, кIури.

- Миди хъанара тасдикъ апиура, Пак Каламдин асас мяна - Иса Мар'ямдин бай ву кIури, - давам апиуру Аьгъмадди. - Узу ухъу хъану ражари рякъяйиз, кки-лигурза.

САР АЬРШЛУР

- Фу рябкьюравуз? – гьерхру Аьгмадди, шубуб туб улупури.

- Саб хил ин али шубуб туб рякьюразуз, - гьамдинди, Аьгмаддиз фу пуз ккундуш гьаври гьахьи Гьямидрик, инчи кубчлору.

- Гьямид, - давам апуру Аьгмадди, - уву Аьршлур сар ваъ, хьа шубур ву кјури гьисаб апурана?

- Мумкин ву, уву аьхиризкьан йиз диндин метлебан гьаври даршлубра, - жаваб тувру Гьямидри. – Узу сар Удукьрурихъ, завна жил арайиз гьабхирихъ, хьугъраза – Вариудукьрурихъ, Вари аьгьюрихъна Варишвариьшлурихъ'.

Увуз аьгьявузки, йиз дин Пак Каламдин бинайилан арайиз дуфнайиб, вадидиь Аьршлур сар ву кјури, дибикна. Му гьякьикьатваликан Пак Каламдик хайлин йишварик дибикна.

- Хьа Аьршлур сабишв инди шубурди вая сардира хьуз мумкин дар, $1 + 1 + 1 = 3$, хьа 1 ваъ, - кјуру Аьгмадди, хьанара шуббиь тубарра улупури.

- Хъа уву швнурсан Агьмад а кѳурава, сар, дарш кѳюр? – гьерхру Гьамидри.

- Икибаштан, сар, - жаваб тувру Агьмадди.

- Хъа Аьрштури уву жандак хъайир ва рюгъ айир халкъ дапнаву, - гъапи Гьамидри. – Гъаму жандак явуб дарин, Агьмад?

- Ав, - гъапи Агьмадди.

- Рюгъра явуб шуладарин?

- Хъа, ав, - Агьмад, Гьамидриз фу пуз ккунди аш, гъаври шулу.

- Дици вуш Аьрштур шубур гъаз дар, ухъу кѳюр вуди халкъ дапнаинган?

Агьмаддин жавабназ ккилилигди, Гьамидри давам алуру.

- Гьисабназ, Аьрштур Фуж-вуш сар кѳулдирси, гъадагъурхъа, яна чав шубурди улупрусиреу, кѳури. 1 x 1 x 1 швнуб шулу?

- Сар, - явашдиси гъапи Агьмадди. - Хъа Мар'ямдин бай Иса, инсан вуйир, Аьрштурин бай дарки, - Агьмад дикъатниинди Гьамидриз лигуру. – Уву Месиъ Аьрштурин бай вуйивалихъ хъугънава, дарин? Агьмад, хъа узу фтихъ хъугънаш фициб фикир вуяв?

- Узуз аьгьдарзуз, - жаваб тувру Аьгьмадди. - Йиз фикриан, Аьрштуринна Мар`ямдин аьлакьа гьабхьивалиан, дурариз бай гьабхьивалихь хьугьнашалва.

- Астафируллагь (Хил алдабгь, Аьрштур)! - гьарайнининди гьапи Гьямидри. - Йиз мициб фикир адариз, ва Месигьдихь хьугьнайндарин саринра мициб фикир дар.

Кьадарсуз мюгьтал духьнайи Аьгьмадди гьерхру:

- Дици вуш, уву фтихь хьугьрава?

- Узу Аьрштур гьаргандинур, ва Думу сифте зуди хьиршнайнрра ву клури, хьугьназа, - жаваб туву Гьямидри. - Месигь фуж-вуш ктибтурайиган, Уж`алин Хабарну Дутькан бабкан гьабхьихьанмина ккебгьрадар, хьа Аьршлури вари дюн`я халкь алайиз улихьна айи даймавалилан ккебгьра. Уж`алин Хабарнаъ дибикина:

Сифте Гаф айи, ва Гаф Аьршлурихь хьайи, ва Гафра Аьрштур вуйи. Думу сифте Аьршлурихь хьайи. Вари Аьршлурилангина ккебгьнайиб ву, ва айиб вари Думу хьдарди арайиз

гъафиб дар. Уьмур Гьадгъаъ а, ва гьадму уьмурра – инсаниятдиз Акв. (1)

Аьршлури дюн`я Гафниинди арайиз хувал, гъякьикъат дарин?

- Ав, гъякъ ву. Аьршлури гъапну: Иб-шри! (Кун фа акун!), - жаваб туву Аьгьмадди.

- Гъаци вуйиган, Аьршлури вари-дюн`я Чан Гафниинди арайиз гъабхну, - гъапи Гъямидри, - ва Аьршлурихъан гъафи Гаф, Аьршлури пайси, Аьршлу-рин варишалкъ аплувалин къувватра айиб гъабхъну. Фуну йишвахъна му Гаф гъурубкъишра, варишвариъ уьмур гъар-жорейниинди амалназ гъюри гъабхъну.

- Ав, рази вуза, хъа «Гаф Аьршлури-нуб ву» ктуру ибарайин мяна фу ву? – гъерхру Аьгьмадди.

- Мисалназ узу, диванханайиъ удучивну улхураин, шагьид вуза. Узу, йиз гафарихъан жара аплуз шулдар, гъаз гъапиш дурари, узура ва узу гъапи гафарра, йиз паяр вуйивал улупура, - гъапи Гъямидри. – Ухъу гаф-чал аплураинган, ихъ гафар ихъ паяр шула, гъаз гъапиш ухъу аплураин гафаран

ухъу фужар вуш улупура. Аьршлурин, вараидюн`я халкъ аплурайинган, Дугъу гьар аплру Гаф Чан Чахъди саб ву. Аьршлур Чан Гафнахъан жара аплуз удукъдар. Му Аьршлурин гьарган Чахъди шлу Гаф ву, Дугъан хасиятнан кIалбар айиб, Мар`ямдин бай Исаяиз гьурубкъуб, дибикIнайганси.

Гафнакан инсан шулу ва ухъугъ дуланмиш хъуз хъубгъру. Ухъуз Дугъан машгъурвал гъябкъюнхъуз, адра Дугъануб – Аьршарин Адашдин Балинуб, гъякъвалина хушбахтвали` абцIнайиб. (2)

Гъямидри давам аплuru:

- Аьршлурин Чакан гъаликъан Чан хасиятнан вари лишнар Месигъдининди улупну.

Аьршлур сафлур` ву. Инсанариз Месигъ фици паклурси` гъяркънуш, дулариз Дугъаь Аьршлурин марцивалтра` рябкъюру.

Аьршлур ккунивал ву. Инсанариз Месигъдин Ккунивал гъябкъинган, дулариз Дугъаь Аьршлурин Ккунивал рябкъюру.

Аьрштур Вариудукьур ву. Инсанариз, Месигь шитлан гьагьюри, гужли миклар дерккри, ризкъ артухь алури, дярбкьрудар сагь алури, гьийихдаринин Жан алалури гьаркьинган, дулариз Аьрштурин гьюкумдиган, кьувватнаканна аднакан аьгью шулу.

- Хьа Аьршлурихьан, Варишвариньшлурихьан, фици Чав сарининди улупуз удукьну? - Аьгьмадди кьаляхь зигурадайи. - Гьадивай Дугьу, Чав Месигьдинь имиди, Аьршнан гьозчивал гьибтну?

- Аьгьмад, - гьапи Гьамидри, - эгер ухьу, аьхир адру гьюлиан саб гьабраьди адабгьу штук кайи лишнар тьийин гьапиш, дидиь айибдинна гьюлин штун лишнар сабсартлан шулдар. Гьаму саягь - Месигьдинра. Гьаргандин Вариудукьру Аьрштур варишваринь а. Чав Месигьдинь Дугьу, Чан кьувватна хасиятнан лишнар ади, улупну. Аьрштури чав Месигьдининди улупувалшининди ккудубкьундар. Думу гьамусра Варишвариньштур ву.

- Хьа Аьршлурихьан чав инсандиь улупуз шулдар, - гьапи Аьгьмадди.

- Ухъхъан фици Аьршлур дарди гъуз-уз шулу? Фици ухъу Вариудукърурихъан «фукла шулдар» кIуру? Дугъ`ан вари удукъуру гъапиш, гъякъ шулдарин? - гьерхру Гъямидри.

- ИкибаштIан, Дугъ`ан вари удукъуру. Амма узхъан, Думу Чав инсандиъди гъафивалихъ хъугъуз шулардэрзухъан, - жаваб тувру Аьгъмадди.

- Ужуйи, му месэла ухъуз кюридаризра кайивалиин рази вухъа. Аьршлуриз му кайиб дар, гъаз гъапиш Дугъаз ккун гъабхъиш, вари удукъуру, - гъапи Гъямидри. - Уву фу кIуйва, эгер убгурайи рук`инди гъафи Аьршлури, Мусайихъди душгъян гафар гъапIуваликан, аьгъяйиш?

Аьгъмадди сацIиб фикир апIуру, ва инчI ккадапIур, Аьршлуриз рук`индитIан, инсандиъди гъювал гъиинди вуйивалиин, гъаври шулу.

Гъямидри давам апIуру:

- Аьгъмад, гъякъниинди «Аьршлурин Гаф» ва «Аьршлурин Рюгъ» Шлиз кIураш, фикир апIин, Пак Рюгъ - Аьршлурихъди сар ву.

Ухъуз аьгъяхъуз, Аьршлурин Рюгъ Мар`ямдина гьоваликан, бицир кершиган, Месигъ хьуваликан ва Жабраил малайикди Мар`ямдиз гьапибдикан:

Пак Рюгъ ув`ина гьубкъди, ва сиринси ув`ина Ягълирин` кьувват гьибди. Гьаддиз, увуз шулайи бициринин «Паклур» иливиди, ва гьацира «Аьршлурин Бай» пиди. (3)

Арайиз гьафи суал гьамдиъ а, фуж ву Думу дюн`яйиз му саягъниинди гьафир?

Аьгъмад, эгер уву думу вахтари айиш, Месигъ бабкан хьуваликан Дугъан шагъадатнамайиъ фици биклуьва?

- Мумкин вуйи «Мар`ямдин бай Иса» биклуз, - гьапи Аьгъмадди,

- Хьа дадаийин ччвур?

- Мар`ям, - текрар гьапи Аьгъмадди.

- Гьамус адашдин ччвур, - инчи кадис гьапи Гьямидри.

- Хьа Дугъаз адаш адарки, - Аьгъмаддикра инчи кубчлвру.

- Икибаштан, Месигъдиз жилин адаш адруган, му суал жаваб адардира гьибтуз шуйи, - клуру Гьямидри. - Ухъу ухъхъанра гьерхуз шулхъухъан, Думу

наънан ву? кѹри. Наънан хъиршуру Думу «Аършлурин Гаф» ва «Аършлурин Рюгъ» кѹрайир? Гъякънининди, Думу фуж ву? Дугъу Чав кѹра:

... Аършлурин уъл Гъадму ву, аършариан гъюрайир ва джон`йиз уъмур туврайир... Узу вуза уъмрин уъл. Узухъна гъюрайир сабанра гащди гъузидар, ва узухъ хъугърайирра харгидар.(4)

Узу аършариан дуфнайи чѹиви уъл вуза. Думу уъл ипѹрайир гъаргандиз дуланмиш хъиди. Думу уъл – йиз жандак вуйиз, джон`йини уъмрихъ Узу туврайи. (5)

Аьгмад, Думу инсаният бадали гъурбанвализ гъафиру. Думу Гъадму ву, аьдати уъл ипѹри, уъмур хъапѹрайир. Гъадму ву, Аършариан дуфнайирихъди Аършлурин уъл ипѹрайир, рюгълу уъмур, гъаргандин уъмур гъадабгъурайир. Дугъан пайра, рубкъурайи уъмриъ, жандин гаш`вална харгувалихъди, Аършлурин харгувалра, Месиъдихъ хъугърайириз шула.

Узу гъациб гъалнаъ гъахъирузу. Месигъ – Аършлурин увхъанди гъаплу гъурбан ву, Агъмад.

- Узу сабан дидиз гъязурди адарза, - явашдиси гъапи Агъмадди. – Ииз келлейи гъаржюрейин хиялар айиз. Уву яв Аършлурихъ хъугънайивализ узу думукъанди гъакъикъи фикир тувнадайза. Узу гъамус, уву сар Аллагъдихъ ва Чав Месигъдигъди гъафивалихъ, хъугънайивалин гъаври гъахъунзу. Узуз Месигъ къвантан ккундузуз, хъа суалар, жавабар, адардира дариз. Дурар, хъану ражари гъаркъиган гъал аплдихъа.

АЪШЛУРНА ИНСАН

- Узу гъарвахтна ихъ гъубшу ражари гъабхы сюгъбатнакан фикир аплураза, - гъапи Агъмадди, - Цийна узу Мар'ямдин бай Иса, инсан ву, хъасин Аършлур Дугъаъди гъафну, гъапнийва.

Гъакъннинди Думу фуж ву? Белки узу гъаши къастанра Месигъдикан, Думу Мар'ямдинуртлан даруб агъяшра, Аършлурин бай гъапнийхъиб?

- Увуз агъявуз, Агъмад, - ккебгъру Гъамидри, - му суалназ жаваб - Аършлур къваъ айивал, му дон'яйтси, тму дон'яитъра, гъаргандим уъмриз жюлет хъибди. Эгер ухъу инсандикан Аършлур араивз гъахнийиш, дишлайи дугъкан «ширк» (Аършлуриз барабарур) гъахнийи, амма Пак Каламднъ ктура, Аършлур чав инсандиъди гъафну, хъа инсан Дугъаъди ваъ.

Ухъу вари, Месигъ бабкан инсанси гъахывалиши, рази вухъа. Аяндарвалар фикирнаъди, Думу Ибрагъимдин насуд, Давудринна Мар'ямдин бай ву. Хъа Месигъ бабкан хъайиз вуйи аяндарваларитъ, Аършлурин Чав ухъухъна Месигъдин кал-биъди гъюруваликан, гъапнийи.

- Увуз гъамдинди, Иса Месигъдин терефкарarina ва Думу хъайиз вуйи пайгъамбарари, Аьршлури Чав Месигъдиъ улупну пуз ккундунуз? - гъах гъахъириси гъерхру Аьгъмадди.

- Пак Каламдин варитан биналу мяна Месигъ вуйинган, Аьршлури Месигъдиган вуйи гъакъикъат пайгъамбарариз аьгъю ашувал, мюгътал шу ляхин дар, - гъапи Гъямидри.

- Дици вуш, Каламдиъ гъадму дибикнаишвар узуз улуп, - тлалаб аштуру Аьгъмадди.

Дишлаин фикрикк ккахъу Гъямидри давам аштуру:

- Аьршлури, мисалназ 700 инс ихъ девир ккебгъайиз улихъна, Михай пайгъамбрилантина Месигъ Байтлах ктуру шагъриъ бабкан хъиди, ва Гъадму бабкан шулайир, бабкан хъайиз Айирра ву, гъапнийи.

Уву, Вифлеем-Ефрафа, Ягъудайин шагърарикан бици шагъур вушра, Ув'ан Узуз Израйлин гъюкумдар Шлур удучивиди, Шлин тухум къадим деврианмина гъюрайиб вуш. (1)

Гьякьниинди Месигъ, Уж`влин Хабриъ дибикІнайиганси, Байт-Лахемдигъ бабкан гъахьир вуйи.

Галилейин Назарет шагъриан, Ягъудайигъ айи Давудрин Вифлеем кІуру шагъриз, чав паччагъ Давудрин тухмиан вуйиган, Юсуфра, тІублан хъапІнайи ва гъагъдигъ айи Мар`ямдихъди, агъалїирин гьисабнан къадарнак чпира дикІуз, удучївну гъягъюру. Вифлеемдигъ Мар`ямдиз гъахьи сарпи бицир, гьидиржну, маларин тІунаъ ккаъру, гъаз гъапиш дурариз, хялар къабул апІру хуларигъ йишв гьибихъундайн. (2)

Фици вушра, гъамциб суал арайиз гъюра: Фуж ву Думу – Чав бабкан хъайи-зра дон`яїихъ хъиришур? Дугъу Чав Ерусалимдигъ (Аль-Кодс) хъял дуфнайн жугътарихъди сюгъбат апІурайган гъапниин:

Ичв адаш Ибрагъим Йиз йигъ гъювализ ккилигури гъахъниин, ва дугъаз думу йигъ гъябкънира вуйи ва шадра гъахъниин. – Яв хъуцир йискъан дубхънадарав, - гъапи Дугъаз жугътари, - Увуз Ибрагъимра гъяркъюр вуйин? Исайи кІуру: - Узу учвуз дюзди

кѳураза, Ибрагѳим бабкан хѳайиз, Узу Аза! (3)

Ухѳуз аѳгѳюганси, Ибрагѳим 2000 йис мидиз улихѳна айиваликан хабар ахѳуз.

- Дици вуш Чав Месигѳди, Чав бабкан хѳайизра айир ву кѳури тасдикѳ гѳапѳну, - гѳапи Аѳгѳмадди. - Хѳа наан, Аѳршлур Месигѳдигѳди гѳюваликан, дибикина?

- Дидкан Пак Китабдигѳ хайлин йишваригѳ дибикина, - кѳуру Гѳямидри. - Ишаягѳ Пайгѳамбри, Марѳямдин бай Иса аѳхѳо гѳахѳишвкан, фуж арайиз гѳюруш дибикина. Дугѳу, Аѳршлурин уламнаѳ айи, гѳаммишанлутѳ паччагѳлутѳвал арайиз хибди. Дугѳу, Давудрин тухмаринан вуѳири, гѳарган Чав паччагѳлутѳвал гѳабхиди. Пайгѳамбри Месигѳ фуж вуш, Дугѳаз тувнайи жорбежор ччвураринди, ктибтура:

Ухѳуз Бицир гѳахѳнуки, ухѳуз Бай тувнуки! Дугѳина гѳюкум тувна, ва Дугѳаз кѳура: Аѳламатнан Насигѳятчи, Варнудукѳру Аллагѳ, Гѳаргандин Адаш, аѳлам тувру Гѳюкумдар. Дугѳан гѳюкмин аѳхѳювализна мясляѳтвализ аѳхир хибдар. Дугѳу, кѳанундиндина гѳякѳвалинди, Давудрин тахтнини Дугѳан паччагѳлутѳвалин гѳюкум-

дарвал, гъамусдиангина ва гъамми-
шанлугъдиз аплура. (4)

Аьрштуруи шлиз вуш туврайи ччвурар-
риан, гъадму инсан фишир вуш улупу-
райиваликанра хабар ахъуз. Гъаци вуши-
ган, фуж ву Думу, ччвур бисурайир:
Аьжайиб Насигъятчи, Ижми Аллагъ,
Дюн`яйин паччагъ?

- Узу, Месигъ бабкан хъайиз, Дугъкан
пайгъамбарри дибикнаибдин,

гъамус гъаври шулайибси рябкъюраз-
уз, - гъапи Аьгъмадди. - Гъадивай,
Аьрштуруи Чав арайиз гъабхи му
дюн`яйиз Думу Чав гъюруваликан дибик-
наиклан?

- Закар`яйин бай Ягъ`я, Месигъдин
деврин кас вуши, - гъапи Гъямидри. - Ду-
му Аьрштуруи, Месигъ гъайиз, халкъ ин-
рамвализ (вафвализ) ва Дугъахъ хъугъуз,
гъязур аплуз улихъди гъаьнийи.
Ягъ`яйинхъан думу чав фуж вуш, ва
Аьрштуруи думу гъаз гъаьнайир вуш гъер-
хиган, Дугъу Ишаягъ Пайгъамбрин
бикбарин 40-пи юулигъ дибикнаибди-
кан гъапи:

Сес ебхъуру: «Буш чюлигъ Даимва-
лиз рякъ гъязур апинай, ихъ Ал-
лагъдиз инсанар адрушвагъ рякъ дюз

апїнай! Гьарсаб исчлїшив зи ибши,
хъа гьар дагъна тепе – ис шири; дюз да-
ру жил чїварчївли ибши, ва гьунчар
алишвар – саб ишири. Ва Аьрштурин ад
ашкар хьибди, ва вари инсанариз
рябкьиди». (5)

Ишаягъди аьхю паччагъ гьюваликан,
ва дугъаз буш чолигъ цїийи, диш ва дюз
рякъ кживуваликан ктибтура. Хъа гьадму
паччагъ фуж ву, Аьгьмад?

- Пайгьамбри кїурайиганси, думу
Даимлур ву ухьу икрам апїурайи,- фикир
кадиси кїуру Аьгьмадди.

- Шикил айибтїан ачухъ шула, - давам
апїуру Гьямидри, - ухьу Каламдигъ урх-
урайиб давам гьапїиш, Дидигъ дибикїна:

Гьей, чархачи, Сионайиз ужуб ха-
бар гьабхурайир, ягъал дагъдиница
удучїв! Гьей, чархачи, Ерусалимдиз
ужуб хабар гьабхурайир, яв кьувватлу
сес запїин! Запїин, гучї мапїан; Ягьуд-
айин шагьрариз йип: «Магъа Аллагъ
ичв!». Магъа, Агъа Даимлур,
кьудратлуди гьягьюрайир, ва хлигъ
гьюкумдарвал айир. Магъа Дугъан
пешкеш Дугъахьди, ва Чаз гьурубкьуб
Дугъан улихъ. Дугъу, габниси, Чан
лиж уьбхюра: ччилар хилариина гьа-

дагъура, хабахъ дисура ва ккудурз-
рудариз хъайивал аплура. (6).

Дугъридан Месигъ вари хъугърударин
Габанси гъафир ву. Дугъу Чав Чакан
гъапну:

Узу ужур габан вуза. Ужур габни
марччарихъ чан уьмур тувру. (7)

Агъмад, хъа пайгъамбрин гафаринди
ди габанси гъюрур фуж ву?

- Дугъу Удукъру Аьршлурикан
клурайивал йиз гардандигъ дибисну ккун-
ду, - жаваб тувру дериндиан пайгъамбрин
гафарикан эсер гъабхьи Агъмадди.

Гъямидри давам аплуру.

- Гъамус увуз агъюганси, Агъмад,
Месигъдикан вари гъаму аьндарвалар
Мар'ямдин бай Исайинди тамам
гъахъну.

Месигъ бабкан хъайиз улихъна,
Жабраил малайик Закар'яйихъна,
пайгъамбрин адаш духъну ккунирихъна
дуфну, чан хъуз ккайн бадин вазифайи-
кан ктибтуру:

Думу бабкан гъахъи йигъхъанмина
думу Пак рюгъну ацнайир хъиди.
Дугъу хайлин Израйлин агъалйир
Даимлурихъинди, дурарин Аллагъди-
хъинди илтйикйиди. Думу пайгъамбар

Ил`яедин рюгъниндина кьувватнинди
дугъахъинди илтїкїди - абїирин
юкївар веледарихъна илтїкїуз, хъа
мютїюгъ дарудар гъякьвалихъна хуз,
Аьршлур гъяїиз халкь гъязур апїуз. (8)

- Аьгмад, Уж`влин Хабригъ кїураїн-
ганси, Ягъ`я Пайгъамбар шлин улихъди
гъафиру?

- Думу Даимлурин, дурарин Аллагъ-
дин улихъди, - гъапи Аьгмадди.

- Пайгъамбар Ягъ`я бабкан гъахъиган,
- давам апїуру Гъямидри, - Закар`яїи чан
духъну имбу таза бицїирикан аьндарва-
лшинди кїуру:

Увуз, їиз велед, пайгъамбар
Яргълир пиди, гъаз гъапиш уву Даим-
лурин улихъди, Дугъаз рякъяр ккабал-
гури, гунгъарилан хил алдабгъували-
инди Дугъан халкь уърхюри, ихъ Ал-
лагъдин дерин рягъимлувалиан, ухъуз
аьршариан Сегъриндин Ахсрар гъаьру
Гъадмуси, гъидива. (9)

Аьгмад, Ишаягъ Пайгъамбрина,
Жабраїл малаїиқдинна Закар`яїин
гафариинди, Ягъ`я Пайгъамбар Аьршлу-
рин улихъди, хъа Дугъан къяляхъди Чав
Аьршлур гъафивалин, гъамус гъаври
шулава.

- Дугъридан узу гъаври гъахъунзу, ва Месигъ гъювалинди, гъаши вуйивал тасдикъра аптураза, - кѳваантѳан гъаши Агъмадди.

- Вари кайиб-кайибси бегъемди улупну, - кѳуру Гъямидри. - Байт-Лахемдигъ, Давудрин шагъригъ, Мар'ямди Месигъ гъашиган, хутѳлигъ айи сакъюр габнихъна гъафи Агъшлурин малайикди кѳуру:

- Гучѳ маѳанай! Узу учвуз, вари халкъдиз, ахъю шадвал хру хабрикан пуз гъафируза! Гъи Давудрин шагъригъ учву Угърхур - Месигъ, Амурлур' бабкан гъахъну! (10)

Месигъ Чав Агъшлур вуйивал Уж'влин Хабригъ цийикѳултѳан хъанара улупура. Дугъу гъапну:

Узуна Адаш - Сар. (11)

- Узуз Мар'ямдин бай Иса, сифтеѳнан хъюгъну ккунирра ва гъюрматлурра вузуз, - кѳуру Агъмадди. - Месигъ фуж вуш, ва Думу дон'инхъ гъаз хъиршур вуш, гъамус гъаври гъахъизу. Узу, увуз Гъямид, узуз варибдикан ктибтури вахт гъапѳаз, кѳваантѳан баркаллагъ кѳураза.

- Агъмад, - гъаши Гъямидри дикъатлуди, - уву Месигъ Ягълирихъ хъугъувалихъ, Агъшлурин яв вари гунгъар

ктахъуз ва даимлу уьмур тувуз теклиф дивра.

Аьжаликкан ккудучьву ва гьийихдар чьиви гьаплу Месигьди кьура:

- Узу - чьиви хьувал ва уьмур вуза. Узухь хьугьрайир, гьачишра - чьиви хьиди, хьа дуланмиш шулайирна Узухь хьугьнайир, сабанра йикидар. (12)

Аьгьмад, уву Месигьдихь хьугьбал, Аьршлури увуз туврайи пешкеш кьабул аплуз ккундунуз?

- Гьамусьяьтди Дугьу йиз ракнарлик кучрайибси гьибгьразуз, - кьуру Аьгьмадди улариин нивгь алди. - Узу Аьршлуриин пешкеш фици кьабул аплуру?

- Думу думукьан читинди дар, - гьапи Гьямидри. - Уву Аьршлурииз, увуз аьгьюси, ккараг. Дугьаз вари кьидибт, гьаз гьапиш Аьршлурииз ухькан гьацира вари аьгья. Месигьди увхьанди гьаплу гьурбанвалнинди хил алдабгьувал кьабул апин. Чан Рюгьнинди Аьрштур яв уьмриь учьувализ, ва увуз чарасуз кьувват тувувализна, уву Месигьдин муталим хьувализ, ккараг. Гьацира, Месигь Исайин чьвурнахьра, ккараг. Думу, чан

гъурбанвалиннди, явна Аършарин
Адашдин арачи гъахъну.

Уву му къайдайинди Аърштурин
пешкешси Месигъ къабул гъапиш, яв
уьмриъ саб аьлапат хьибди. Уж'алин Ха-
бри уву дюн'яииз зиълан хьиршривали-
кан аьгью апиди. Уву Аърштурихъан
цийи уьмур къабул апидива ва Ме-
сигъдилантина Аърштурихъди, яв хусуси
цийи аьлакьир йитидива. Аърштури-
кан яв Адаш хьиди, хъа уву – Дугъан бай,
Уж'алин Хабриъ Месигъ къабул гъапида-
рикан дибкинайинганси:

Дугъу къабул дапну ва Дугъахъ
хъугъкъандариз варидариз, Дугъу
Аърштурин веледар хъуз гъюкум тув-
ну. (13)

Дурар икарагъну кудубкиган, къюри-
дарира Аърштуриз баркаллагъ гъапиган,
Гъямидри инчи кадиси ктуру.

- Ич хизандиз увуз, буюр! Гъамус ухъу
Месигъдилантина, Аърштурин аьхю хи-
зандин гъардшар вухъа.

- Увуз фиши баркаллагъ ктуруш,
аьгъдарзуз! – гъапи Аьгъмадди, инчи ка-
диси.

- Аллагъдиз баркаллагъ, йип, ва
киванди гъибт, мици гъар йигъан, йип, -

гъапи Гъямидри. - Иса Месигъдин тере-
фкрарихъди аьлакъитр, аг. Дугъридан
увхъанра, Месигъди чан муталимариз
фиши ккарагуз аьгью гъапиноуш, гъамус
шулвухъан:

Аьршарин ич Адаш, гъит Яв ччвур
адлу ибшири!

Гъит Яв Паччагълугъвал улубкъри
ва Яв къаст жилинсе, заваринра та-
мам ибшири! Гъийин йигъаз учуз ич
чарасуз Уъл ча. Ич буржарилан хил
алдабгъ, фиши учу учуз буржлударн-
лан алдабгъноуш. Учу аьрсузваликк
ккахъуз мигъитан, учу анжагъ ибли-
срихъан уьрх. (14)

ТАНИШСУЗ ГАФАР

- Уж`влин Хзбар - Инжил
Аьршлур - Всевышний
Гьаьнайир - Посланник
Хамурлур - Освободитель
Хачдинагьлийир - Христиане
Гьурбан Ччил - Жертвенный Ягненок
Вариудукьрур - Всемогущий
Пайгьамбар - Пророк
Пак Калам - Священное Писание
Кьанажагьлур - совершенный
Аьршлурин Рюгь - Дух Всевышний
Вариаьгьюр - Всезнающий
Аьрам Чал - арамейский язык
Аьрифлурин Гьурбан - Жертва Всевыш-
него
Арачи - посредник
Римагьлийир - римляне
Гьахир - Создатель
Сафди - чисто, честно
Дагьдинн вяз - Нагорная проповедь
Ягьурлувал - благословние
Ягьурлур - Благословенный
Чархачйир - вестники
Гьаргандинур, Даимлур - Вечный
Эвлед - Отрасль

Ччив - корень

Варишвариьшлур - Вездесущий

Хушбахтвал - Благодать

Сафлур, Паклур, Марцир - Святой

Ягълир - Высочайший

Аьламаматнан Насигьятчи - Чудесный Советник

Икрамвал, вафвал - покаяние

Амурлур - Повелитель

Ккарагувал - моление

Муталим, тьалим - ученик

КУЛАР

Аьгьмадна Гьямид	3
Гьурбан Ччил	7
Аьршлурин Гаф	13
Аьршлурин Гьурбан	17
Гунагь	24
Ибрагьимдин Бай	32
Аьршлур сар.....	40
Аьршлурна инсан	50
Иливуб.....	62